

РОЗСВІТ

Часопись полонених громади „Самостійна Україна“.

ПЕРЕДПЛАТА:
(Ціна одного примірника 2 пф.)

На місяць в таборі	20 пф.
„ „ поза табором	30 „
„ півроку в таборі 1 м. 20 пф.	
„ „ поза табор. 1 „ 80 „	
„ рік в таборі	2 „ —
„ „ поза табором 3 „ —	

А Д Р Е С А:
Ukrainisches
Sekretariat
in Rastatt (Baden).

(Комітет видавництва).

Видає: Видавництво „Український Рух“.

Виходить два рази на тиждень.

„Маніфест 19. лютого 1861“.

19. лютого по ст. ст. минає 56 років, як скасовано в Росії кріпацтво.

В цей день воскресають в нашій пам'яті всі кривди, які перетерпів наш нарід.

В цей день ціла людська істота обурюється при одній згадці про своє невільництво.

Ще доси живуть свідки тих катовань і не людського знущання, котрим на своїй власній шкірі прийшлося пережити старий рабський стан.

Їх перекази про своє життя кидають нас, молоде покоління, в холодний піт.

Багато води влило з того часу, але нарід і доси не має свободи. Як і раніше, нарід провадить гірке життя, бідує і зараз, хоч 19. лютого оголошено свободу. Раніше нарід був кріпаком у пана, був рабом без волі, без бажань, над народом знущалися, уважали його за скотину, але і після даної волі нарід лишився рабом,—рабом модерного капіталу.

Реформа „19. лютого 1861. року“ мала принести цілий переворот в державному життю Росії, але цього не сталося: змінилася лише зовнішня сторона, а внутрішнє життя, старі кріпацькі форми зі старими злиднями задержалися і до наших часів.

Разом з увільненням селян від рабства, селянство мусило дістати горожанську свободу, мусило стати рівноправним членом в державі, але цього також не сталося, бо в скасованню кріпацтва правительство бачило потребу лише в своїх інтересах.

Тодішнє правительство, відкидаючи інтерес народу, відкидаючи також селянство з державного механізму, як безвартісну масу, переслідувало лише ціль вирішення політично-фінансової справи, яка знаходилася в дуже прикрих умовах, бо Росія, побита в Кримську війну, цілковито втратила мілітарну силу, якої завше потребувала в своєму немилосердному урядованню.

Для того, щоби вернути страчену силу, було необхідно мати великі фінансові засоби. Дістати таку силу грошей за кордоном Росія не сподівалася і ні в якому разі не дістала, бо

вооруження Росії, її зміцнення не було в інтересі її закордонних приятелів.

Дістати гроші в своїй державі в той час, коли населення ціле уявляло наймитів, а ще й гірш—рабів, котрі не мали своєї власності, теж не було можливим. Для цього була потрібна свободна праця, власність майна, і правительство лишався один ратунок, а то—звільнити селянство від рабства, дати селянству власність, щоби мати змогу обложити його налогом.

Так і сталося. Маніфестом 19. лютого селянство дістає увільнення від своїх панів, дістає землю по високій ціні, а старий режим в суті лишається не змінений. Замість невільницького стану нарід переходить до сослов'я податного.

Не лишень кріпацтво, але й старий бюрократичний лад був признаний шкідливим для держави, однак правительство не находило потрібним покінчити з ним, як з селянством, а обмежило його тим, що прийняло міри, аби пристосувати дворянство до нового услів'я в державі.

Далеко раніше дворянство підготовлялося до такого маніфесту і бачило в цьому лишень компенсацію утерятих прав і привілеїв. Компроміс 1861. року абсолютно не обезпечив господарського положення селянської маси.

Мілітарна політика правительства, котра мала на меті лишень підняти могутність держави, поліцейський гніт, позбавлення народу політичної свободи і участі в державній управі, само собою зрозуміло, що мусило привести селянство до економічної кризи, а абстативні, в які селянство попало, не дають змоги запобігти всім злидням, які тепер терпить російський нарід.

Обстативні мало змінилися і тепер, даний народний парламент „Государствена Дума“ теж обмежений для представництва від народу. Селянство, котре своїми розрухами спонукало правительство утворити Думу, не має змоги брати участі в політичному життю. Також, як і раніше, інтереси селянства залежать від бюрократичного гуртка, близького до правительства.

Постійний обман зі сторони уряду буде тривати доти, доки селянство не зрозуміє свою вагу в державі. Доки селянство буде знаходитися в темноті, доти не зможе вийти на шлях рівнозначної одиниці в державі і доти його будуть обманювати, використовувати в самий гидкий спосіб.

Ціла історія з селянством вказує на те, що лише на шкірах їх правительство спасало себе від небезпеки, що під різними махинаціями нарід кидався з одного лиха в друге і так без кінця.

Навчений гіркою долею протягом довгих років, нарід тепер певно не дасться обманути. Забобони російського уряду, ріжні обіцянки, які були уже під час цієї війни, а іменно: правительство обіцяло наділити селянство землею на занятій турецькій території, не засліплюють очі.

Обманювати можна до певного часу, до певного часу можна терпіти всі кривди, але всьому приходить кінець—і обманам і мукам.

***

Спада з очей уже полуда,
Вже прогшають ся вони...
Зневіра в серці і облуда
Уже проходять... о сини!—
Сини Вкраїни, слави, волі
Ходімо всі вперед! до зорі!
Он, бачте, сяє у горі
На нашій рідній стороні—
Ходімо всі, ходімо всі!..

М. Чалий.

19. лютого.

(З нагоди 56-х роковин знесення кріпацтва).

В 56. раз потягнуть ся цього року в цей день до церкви селянські маси Росії, щоби подякувати Богові за своє визволення й помолити ся за душу „визволителя“.

В 56. раз правительствені урядники в рясах будуть держати перед народом палкі промови про „великого царя-визволителя“, і, як належить добре годованим урядникам, в 56. раз не скажуть нічого про царів закріпостителів.

По милости тих же „визволителів“ ми вже в третій раз мусимо святкувати цей великий день, в який проголошено, що хлібороб перестав бути панською худобою, далеко від наших родин і не можемо почути з уст душепастирів, чи вірніше—пастирів інтересів посланих їх, про велике діло визволення.

Спробуємо ж самі відсвяткувати цей день і то зглядно з обставинами, в інший спосіб, ніж дома. Замінімо попівські промови своєю власною думкою, розберемо, о скільки можна, докладно цю історичну подію, може що після цього велике свято стане для нас ще більшим.

Доси ми чули лише про визволення, про так звану волю, а відки ж взяла ся воля?

Дуже тяжко відповісти на це докладно в коротенькій газетній статі; ми мусимо обмежити ся лише загальними рисами.

Наперед треба зазначити, що панщина,

хотай не в цілком однакових формах і розмірах, була не лише в Росії, а також і в інших краях.

Повстала вона в ріжні часи й при ріжних умовах.

Одно, що було спільним для всіх країв, це те, що ніякий творець не утворював пана й невільника, що, о скільки говорить нам історія, були часи, коли всі люди були рівні й вільні, а земля, що стала панською власністю, належала тому, хто на ній працював.

Економічний розвиток суспільності привів до економічної нерівності людей. В той чи інший спосіб окремі родини зуміли скопичити в себе багатства; повстали отже багаті, утворилися таким робом ріжні суспільні класи, а то багатих і бідних. Витворилися далі фахові воєнного діла, що зручно володіли зброєю й могли успішно бороти ся від рабункових нападів сусідів, які зі зростом багатства ставали все частішими.

Ці два фактори, що виростили із економічного розвитку, були основами для поневолення сильними слабших.

Бідняк, якому через недорід або який інший нещасливий випадок не вистарчало средств поживи, мусив звернути ся до богача за позичкою і таким чином попасти до останнього в залежність. Відсотки (%) в старі часи були дуже високі, і тому той, що задовжив ся, майже ніколи не міг силатити позиченого і таким робом мусив вічно відроблювати проценти. Отож, як що й не формально, то фактично тут уже ми бачимо початки невільництва. Пізніше ми

бачимо, наприклад на Україні в князівські часи, законодавство, по якому той, що не може заплатити довгу, стає невільником, власністю свого лихваря. Це було також і в інших краях.

Це, так би сказати, поєднане поневолення. Крім цього попадали в неволю цілі громади. Ми вже сказали про часті розбигацькі напади сусідів та й про фахових воєнків. Коли ми візьмемо на увагу те, що хліборобське господарство вимагає безупинної праці, ми зрозуміємо й те, що хлібороби, щоби не занедбати свого господарства, беручи участь в частих війнах, мусили шукати захисту в рицарів (дворян), тобто стати під їх охорону.

З початку це було як би звичайною умовою, а то—дворяни мусили боронити край, а селяни за це їм платили з того, що здобули своєю працею; вони, селяни, й надалі були вільні і ту землю, що обробляли мали за свою власність. Але як тільки дворянство більш окріпло й набрало сили, воно проголосило землі, на яких сиділи селяни своєю власністю, а селяни стали узнавати як за арендарів, що повинні платити аренду. Довгий час ще після цього селяни були ще все ж вільними. Вони лише втратили права власності на їх землі й мусили платити, чи відроблювати аренду, але наколи їм не подобали ся умови, то могли свободно перейти до другого пана. Отже, особистої неволі тут ще не було, вона лише ще виростала.

Зріст цей ішов разом зі зростом жадности дворянства, яке шукало все нових і нових спо-

Із широкого світа.

Америка на роздорозі.

Америка сама не знає, що вона зробить. Дебати, які ведуться в сенаті і конгресі у Вашингтоні, не вяснюють положення ані раз. Вільзон домагався в конгресі, щоби йому конгрес дав необмежену повновасть ділання. Він думав до 4. марта дістати повновасть, позбути ся конгресу і мати вільні руки аж до грудня. Тимчасом републикани не мають охоти лишити Вільзонів волі а хотять контролювати його вчинки. Через те, хоть републикани є навіть за повновасть, не хотять давати її Вільзонів нараз а по кусничкові. Вперед узброїти торговельну флоту, відтак побільшити армію і т. д. все так, щоби Вільзон мав трохи звязані руки.

Демократи, які стоять за Вільзоном, бо він є з їх партії, не творять більшости в конгресі. Обі партії рівні і Вільзон не може поступати рішучо. Сам Вільзон не висловлює ся ясно, що він думає робити. Можливо, що коли би він сказав те, що думає (а він є приятель Англії) то визвав би велику бурю в Америці. Бо американське суспільство є поділене в питаннях що до війни. Одні є за, другі проти, і не можна сказати, котрих є більше.

А навіть прихильники війни не мають доказів на те, щоби переконати суспільство про konieczну потребу війни з Німеччиною.

Дипломатичні зносини зірвані, хоть Німеччина не справокувала самої Америки. Виповісти війни нема защо, бо Німеччина захоуєт ся дуже коректно супроти Америки. Обі держави потребують себе взаємно в господарських зносинах і інтереси обох тих держав нігде не стрічають ся так, щоби сварити ся. Штучного шовінізму проти Германців, як те було в Італії, Англії і Франції, не можна викликати, бо Америка не є державою одного народу а є мішаниною народів. Отже війни хотять лише ті, хто мав би безпосередній зиск з неї. Друга, більша часть, не має інтересу отже або не хоче війни або байдуже її, що буде.

Коли Вільзон говорив на конгресі, то його промову прийняли дуже холодно, чого ще досі він ніколи не зазнав. Навіть його прихильники не одушевляли ся його словами.

Ті всі обяви не дають ясного образу, що властиво зробить Америка. А до того всього Америка ще й досі не зірвала зносин з Австрією, хоть Австрія союзниця Німеччини і також, так само, як Німеччина, обявила війну підводними суднами. Те ще більше дає до думання. Значить, Америка не є певна в тім, що має зробити, вона хитаєт ся і лишила собі Австрію, як двері до Німеччини. Коли побачить, що нема пощо горобжити ся, то ще за посередництвом Австрії буде годити ся з Німеччиною і знов зможе навязати зносини з нею.

Зате Німеччина ділає.

День за днем підводні судна роблять свою роботу. Корабельний рух в каналі між Англією

та Францією майже завмер. Підводні заїжджають аж в гирло ріки Темзи, острілюють набережні склади і вогної флоту англійської гей би не було.

Райхсканцлер знов говорив 27. лютого в парламенті і з його слів видно непоколивимість німецького народу. Між иншим зазначив, що нічо не спинить Німеччини на тій дорозі, на яку стала тепер Німеччина. Борба підводними буде тревати, хоть би там не знати, що було доти, доки не „буде осягнений тревалий мир, який поверне всі шкоди і запевнить взміцненій Німеччині певну будучність“.

Посли всіх партій одностайно підчеркнули свою згоду з політикою правительства. Промову канцлера переривала палата дуже часто живими оплесками згоди. Та одностайність і постійність в діланнях є вже виграною війною. Вона найбільше журиєт ворогів Німеччини.

У Франції

не дуже тішаєт ся зірванням дипломатичних зносин між Німеччиною а Америкою. Французи видять в тім продовженне війни. А нарід хотів би вже раз дочекати ся мира. Через те Французи воліють офензиву і то таку офензиву, щоби раз вже рішила ся доля с'як або так. У Франції вірять в те, що та офензива, яка має бути, мусить бути останньою; нарід чує ся вже слабим і вірить, що Німеччина не залишить борби підводними суднами вже до кінця війни. Отже мусить бути офензива скоро, ще перед тим, заки буде голод.

Сила вогної Франції не росте а слабне. Англіїці мусили поширити свій фронт, щоби виручити Французів, бо Франція не може вже збільшувати своїх резерв.

І в Англії не такі горді

як були давніше. Коли говорив Льюїс Джорж в парламенті, то не визвав вже Німеччині так, як те він давніше робив. В промовах міністрів є вже більше бесіди про вуголь, про бараболі, про філо, де би її взяти, про хліб, про карти на хліб і т. д. Видно, що та визиваюча буйність Англіїців трохи осіла супроти підводних суден. Коли люди вже говорять про хліб і бараболу, то видно є в них страх за обшівко, бо давніше англійський парламент не знав про те, що люди потребуєт їди до ведення війни.

Найцікавіше те, що генеральний директор для порядковання житєвих средств радить 1) знести неділі і свята, щоби тиждень мав повних сім робочих днів, 2) щоби церква із проповідниць проголосила працю в неділю, 3) щоби орати день і ніч, 4) щоби земельних робітників не брати до війська і 5) щоби армія, яка є в краю і полонені працювали в полю. Всі моторіві плуги щоби пустити в рух і в ночи при світлі ацетеленових ліхтарів орати, бо немає ані одного дня для рострати. Через знесенне неділі зискає ся найменше один тиждень для засіву збіжжя.

Видно Англіїці не є такі непобідимі, як вони думали і казали. Німецькі підводні лодки

щойно один місяць працюють, а в Англії вже й свята і ночі зносять, а що то буде по двох—трох місяцях?

В Італії видять грозу Гінденбурга.

Ніде так не говорять вперто про офензиву, як в Італії. Та не про свою офензиву а про австрійсько-німецьку офензиву говорять Італійці. Чи то може ізза того невдоволення народу, що досі Італія нічо не вдіяла Австрії, чи може ізза того, що щораз то сильніше підносить ся протест робітничої партії проти війни, і нарід відчуває свою слабість, чи може ще ізза яких инших причин італійські часописи все і все підчеркують те, що Гінденбург на весні як раз піде офензивою на Італію.

Це також не дуже потішний покащик для Держави. Бо коли нарід говорить про чужий наступ і вірить в нього, хоть його ще нема, то значить, нарід боїть ся і не має ні охоти, ані відваги самому йти бойом, не чекаючи, аж це зробить воріг.

Що в Італії щось діє ся невизразне, видно із ще більше невизразних слів римського папи. Він приймаючи депутацію римських церковних проповідників сказав до них між иншим так: „Ми (папа все каже: ми) здіймаємо всяку відвічальність із проповідників за те все, що по їх від'їзді з Риму може недоброго стати ся в тім високім місті. Ми хотіли би, щоби, які там проступки і яка ганьба й мала би стати ся в Римі по оцім великодні, то щоби ніхто не міг сказати, що проповідники вже вперед того нещастя не відхиливали“.

Ті два речення викликали в народі здивованне а туринська „Стампа“ каже, що люди викладають собі той висказ папи так, гей би він мав побаювати ся, що в Римі по великодні відіграють ся дуже поважні події. Папа певно добре знає Рим, знає відносини в ньому і коли говорить, то мусить воно мати якусь підставу. Пожиземо,—побачимо.

І в Росії сподіють ся подій,

лише не на фронті від Гінденбурга а внутрі Росії, взгядно в самім Петербурзі. Бо ось доносять штокгольмські часописи із 1. марта, що військовий начальник петербурського округу, генерал Габальов, проголосив в Петербурзі вогноїй обложний стан. Для робітників виписав острогу, щоби вони стримали ся від всяких демонстрацій. Остерігати можна лише того, хто хоче що будь робити. Виходить із того, що робітники хотіли, чи хотять, щось робити. Чи не хотять вони робити мира? При отворенні думи 27. лютого дістав був той самий генерал повновасть на те, щоби всякими способами, які він лише має, здавити всякі розрухи, що повстали би проти правительства. Із цього також видно, що Росія чогось надіє ся. „Блаженні, що надіють ся, бо їх є царство небесне“.

собів експлоатації селянства, і кінець кінцем привів до того, що указами царів та князів, які були нічим иншим, як найбогатішими поміщиками, першими дворянами, як кажуть московські царі, були проголошені дворянською власністю уже не лише землі селян, а й самі такі селяни.

Початок такого закріплення в Росії був зроблений в 1460 році.

Те саме стало ся й з тими селянами, що шукали захисту у сильних монастирів. Історія оповідає нам до того, що „св. отці“ визискували своїх невільників братів-християн іноді ще гірше, ніж дворяни.

Наколи в західній Європі була поневолена лише частина селянства, а друга частина лишила ся свобідною, в Росії було закріплено все, що було можна. Уже в ті часи, коли західна Європа визволяла своїх невільників, московські царі дарували своїм дворянам нові тисячі й мільйони ще півсвобідного селянства.

Найтрудніше давало ся завести загальне кріпацтво на Україні. Не тому, розумієт ся, що українські пани не хотіли орати своїми земляками, вони це робили о скільки могли, а тому, що українські землі й працювате селянство вічно будили апетити двох сусідів, а то—польських і московських панів; спонукували їх захоплювати ту чи иншу частину України й поневолювати її мешканців, аж поки знову відорна сила українського народу не скидала ярма неволі.

Ці змагання чужинців примушували укра-

їнське панство стримувати свої апетити до власного народу.

Лише аж тоді, коли Московщині удало ся за допомогою частини таки наших доморослих панів цілковито приборкати Україну, ярмо кріпацтва було накинено на все наше селянство. (Лише реєстрові козаки лишили ся вільними).

Московські царі роздаровували наших селян своїм улюбленцям і зрадникам українського народу, що помогали його продовати, тисячами. Здаєт ся кождому відомо, як закріпоцав свободних селян Петро I, що також подбав і про погіршенне долі кріпаків, або як дарувала тисячі людей своїм любовникам Катерина II. Про ці то царські милости нам не говорять наші душепастирі.

Що-ж спонукало до визволення? Невже серцеві Александра II. стояв невільник—селянин ближче, ніж його попередникам? Чи не хотів він може поправити грихів своїх попередників?

Ми могли би так думати лише в тому разі, наколи б селяни були дійсно переведені маніфестом 19. лютого 1861. р. в той стан, в якому були вони до кріпацтва. Це значить, що їм була би повернена, як їх особиста свобода, так і загарбані у них землі. Але цього не стало ся. Бувші селянські землі лишали ся й на далі поміщицькою власністю, а за ті кусники, що давали ся селянам з їх власної коліс землі, наложений такий великий викуп, що далеко сягав навіть по за ту ціну, яку означили самі поміщики. Не дарма селяни не могли сплатити його, і може ще й досі б не сплатили, як би не революція, що заставила правительство дещо знести, а між тим і ці викупи.

Але вернім ся ближше до того, щоби дати відповідь на поставлене питання. Спробуємо пошукати причин не в характері окремих людей, хоч би вони були й царями, а таки в обставинах економічного й громадського життя, яке, як ми бачили, привело також і до кріпацтва.

І дійсно, тут знаходимо ми різні причини, що спонукували до визволення. Всі вони мають одну підставу, а то економічний розвиток суспільности.

Передовсім з розвитком торговлі, особливо з заграницею, у пануючих повставали все нові потреби, яких не можна було вже задоволити невілничою господаркою.

Концентрація життя в містах, особливо в столицях, тягла туди й поміщиків. Вони стали все частіше опускати свої сільські мешкання й переходити до міст, де могли перед очима рівних собі показати своє багатство й умінне брати багато від життя.

Змагання до роскоши, бажанне показати себе багатшими других росли зі страшенною силою.

Це була конкуренція „блеску“. На розкішні убрання й пишні бенкети викидали ся страшенні гроші.

Треба було наново шукати нових способів до придбання грошей, то зн. треба було думати, в який спосіб можна витягти з селянина ще більше, ніж до того витягало ся.

Такий спосіб був знайдений в визволенню. Селянин діставав кусник-наділ як би у власність. У всякому разі він уважав його своєю власністю, бо бачив, що працює у себе і гадав, що для себе. Він віддавав ся праці з

* * *

Темін і темін довкола.
Ніч безпросвітна, імла.
Ходить з костуром голодна,
Темна як нічка—тума.
Ходить з хатини в хатину
Бідних селян—мужиків.
Носить на плечах торбину,
Й просить на хліб в земляків.
Замість же щастя—подяки
Сум їм і сльози дає—
„Ви ж бо самі є жебраки!“—
Мовить і з хати іде...

Там, на горі, коло ліса
Міцний будинок стоїть.
Стала туман на дорозі—
У вікна великі глядять...
Хоче зайти, та не знає—
Хто там в будинку живе?—
Чує, хтось пісню співає—
Пісня про щасте гуде.
Там молоденька ще пані
Вея розодіта в шовки,
Пісню про щасте співає
Волю й любов на землі.
А коло неї, у креслі
Батько пузатий сидить,
Після смачного обіду
Він знудгував ся і спить...

Довго під муром стояла
Темна, як нічка—тума.
Слухала пісню й не знала,
Де та щаслива земля.
Потім, зітхаючи тяжко,
Знову пішла до села,
Знову селянам недолю,
Сльози й нудьгу понесла!..

М. Чалий.

Пантелеймон КУЛІШ.

Чотирнадцятого лютого цього року минуло двадцять літ, як українське громадянство страшило одного з найвизначніших діячів на полі українського письменства, Пантелеймона Куліша. Покійний походив з родини давньої козацької старшини на Чернігівщині, де родив ся 8. серпня 1819. року в містечку Вороніжці. Будучи під впливом своєї матері, котра знала багато народних дум, пісень і оповідань, у маленького хлопця рано розвилось почуття до народознавства, що потім він і виявив в своїм життю в літературі. Завдяки також матері і її

усією енергією, не треба уже було мати для нього дороміда—надглядача, він тут уже працював і без нього інтензивніше, ніж у пана. Чи-ж могло прийти йому на думку, що те, що він здобуде тепер тяжкою працею, знову таки, лише в більшій кількості й під іншою формою а то як викупна плата, перейде до кишені пана.

Крім того йому дали такий невеличкий кусник землі, що він ні в якому разі не міг обійти ся без пана. Він мусив або арендувати від поміщика ще кількість землі, або йти до нього на зарібки й працювати майже за дурно.

Кинути село було не так легко. Цар з панами подбали й про це. Різними хитрими законами прикрутили вони селянина до свого села, звязали його круговою порукою (всі відповідали своїм майном за кожного й кожний за всіх) і віддали під опіку того ж поміщика—Мирового Посередника, а пізніше Земського Начальника.

Не дарма цілих три роки працювали, покликані царем комісії, одна з 12 поміщиків під предсідательством самого царя в Петербурзі, а інші, що були складені теж із поміщиків, по губернських містах. Вони мали час докладно обдумати, як перевести це „визволення“.

Не мале значінне мала також почавша розвивати ся промисловість. Вона потребувала „вільного“ робітника.

Невільник не міг бути корисним для фабричної праці, позавсім він призвичаїв ся виповняти роботу лише з примусу й під постійним надглядом, а се багато би коштувало фабрикантові й унеможливило б конкуренційну бо-

приятельки, Мужилівської, знатної пані, Куліш був відданий на науку в гімназію. Наука хлопцеві спочатку давала ся тяжко, бо він, як Українець, не розумів добре московської мови, але згодом він став найкращим учнем межи своїми товаришами. Тут перечитав він твори всіх письменників, які міг знайти, чужих і своїх: Котляревського, Квітки і між іншими натрапив на „Збірник українських дум і пісень Максимовича“. З запальчивою молодію натури кинув ся Куліш до цих творів, завчаючи їх на память. Вони то власне і навели його на думку писати своєю рідною мовою і мали великий вплив на його літературну діяльність, що пізніше яскраво відбилося на його творах.

По скінченню гімназіальних наук Куліш деякий час був домашнім учителем, не маючи змоги продовжувати своє образование. Але опісля спромігшись він поступив у Київ на університет на словесний відділ, а відтак на правничий. Тут познайомив ся він з професором Михайлом Максимовичем і разом з ним почав розбирати і порякувати українські пісні. Однак скоро довело ся йому вийти з університету, не скінчивши своїх студій, не маючи до того надалі засобів. З цього часу почав він учителювати по різних гімназіях між іншим і в Києві, поповнюючи притім одночасно і свої знання, яких не добрав на університеті. Пробуваючи в Києві, Куліш обїздив всю Київщину, збираючи при тій нагоді важні етнографічні матеріали. На підставі цих матеріалів згодом він видає свої цікаві для нас змїстом „Записки о Южной Руси“.

Як кожний щирий Українець, котрий працював для свого народу, терпів від ворогів кару за рідну справу, так і Куліш не проминув тієї долі. В Києві він познайомив ся з тамашніми освіченими Українцями: з Костомаровим, Шевченком, Білозерським і др. Цю маленьку громаду, котра назвала себе іменем Кирила і Методія, Куліш зводив до купи, і тут почали ся межи ними наради над тим, як би піднести в гору свій рідний край. Порішили видавати книжки для самопознання народу, закладати народні школи, а головне, поставили собі метою ширити серед панства думки освободження закріпощеного в ті часи народу. Між тим начальство покликало його учителювати в Петербург в тамашній гімназії і бути на університеті лектором московської мови.

На новій посаді він скоро звернув на себе увагу своєю ученістю деяких освічених осіб, а за їх порадою академія наук порішила вислати його для наукових студій за границю. Куліш був уже зібрав ся до відїзду і був в Варшаві, як нараз спали на його плечі нечисті московські руки. Його заарештували і обвинувачували з приналежності до Кирило-Методієвського товариства. Винили також за надруковану в часописі повість „об українськїм народі“, в котрій Куліш прославляв козащину і глосив за тим, що українському народові годі жити в кріпацтві. Так бідолашного його запровадили спочатку в Петропавлівську кріпость а звідтам на заслання в Тулу. Опинившись в не-

ротьбу. Інша річ вільний робітник. Вільний від усього аж до засобів до життя, посїдаючи лише свою роботу силу, він мусить тримати ся так, щоби його не викинули, бо в такому разі йому загрожувала би голодна смерть. Він не міг, як кріпак вернути ся до свого пана, який крім прав на нього мав і обовязки його утримувати, хоть би це утримання було й гірше ніж худоби. „Вільний“, отже, робітник мусив своєю працею показати, що він є корисним фабрикантові.

По за цим у вільного робітника купує фабрикант його роботу силу; як тільки робітник її страчує, його викидають на вулицю. Невільника ж треба було годувати й тоді, коли він страчував здібність до праці.

Нема чого казати, що розглядаючи цю нову потребу, цар з дворянами не виходили з інтересів промисловців, а зі своїх власних.

Видатки як власні так і загально державні росли, потребували ся гроші, а їх могла дати лише нова господарська галузь—промисловість, бо взяти більше з селян, чим брало ся, не було можливости. Тому, отже, треба було підпирати промисловість.

Але крім уже наведеного, сама держава потребувала „вільних“ людей.

Зріст сусідних держав і воєнної сили їх вимагив, щоби забезпечити за собою пановання над народом, тоб то, щоби не бути зміненими іншими панами, і щоби можливо поширити своє пановання,—побільшення власної армії. Повстала необхідність перейти до відносно загальної військової служби, а це при кріпацьких відносинах було не можливим,

волі, Куліш однак не покинув своєї праці. Він пише історичні романи, вчить ся чужим мовам і робить з них переклади на свою мову. Коли переїздив через Тулу цар Микола перший, Куліш виготовив альбом тульської старовини і украсив його старинними і іншими образами. Цар звернув увагу на гарну роботу, а коли дізнав ся хто її робив, велів вернути ся Кулішеві на волю. Та хоть і випустили його з неволі, але посади старої не вернули йому, і він мусив заробляти собі хліб приватною працею. Заслання змінило йому цілком дорогу, по котрій він мав піти. З цього часу він ніде не може зостановити ся постійно. То йому не дають посади і він їде в свій хутір на Чернігівщину, де займаєть ся господарством; то, вертаєть ся до Петербургу, закладає свою друкарню, але знов урядові власти приневолюють його лишати почате діло. Коли після Кримської неудаці в війні з Турками в Росії повіяло свобіднішим повітрям, повернули із заслання також Шевченко, Костомарів і інші товариші Куліша, котрі були з ним заарештовані. Тут зійшли ся старі діячі і знов стали продовжувати раніше почате ними діло. Вони почали видавати науковий місячник „Основа“ а Куліш стає одним з головних помічників цього видання. Він пише в ньому багато оповідань, повістей, поетичних творів, історичних і етнографічних розвідок і т. д. Це мало велике значінне в історії нашого письменства, і хоть „Основа“ скоро і впала, але вона перша дала спробу організаційних заходів коло нього. Вона виразно зазначила, що Українці і Москалі є дві особні нації.

Після упадку „Основи“ Куліш поїхав у Варшаву на визначне урядове становище, але і тут не міг довго удержати ся. Він завязав зносини з галичанами, допомагав їм в культурнім життю, посилав свої твори, за що і мусив поступити ся зі свого становища.

Так їздив він ще за границю, вертав на Україну, то знов в Петербург, а в кінці знеміг ся, не хотів займати більш ніякої посади і жив на Україні на хуторі своєї жінки. Тут він займав ся далше науковими працями, де й умер в 1897. році, оставивши великі скарби своїйому народові, для котрого так багато працював. З його творів пізніці українські письменники багато черпали цінного матеріалу для дальшого розвитку української літератури.

Ф. Ващенко.

РІЖНІ ВІСТІ.

АНГЛІЯ ГОТУЄТЬ СЯ.

У парламенті лорд Батарет повідомив, що на цих днях буде організована комісія для подїлу річій поживи. Ця нова система подїлу ввійде в силу коли буде потреба.

Обережні Англіїці не дурно готують ся. Треба думати, що підводні лодки шкодять їм чимало.

ЖІНКИ НА СЛУЖБІ ВОЄННОГО МІНІСТЕРСТВА.

Англіїське воєнне міністерство повідоми-

Не говорячи вже про те, що були би трудности з боку самих поміщиків, що не хотіли би давати молоді сили, було ясним, що обучені й організовані, хотяй би у війську, маси невільників можуть стати більш безпечними ніж найнебезпечніці сусїди. Уже й так в селянстві бурлило й бунти кріпаків набирали з кожним роком все більшого обсягу й сили.

Це останнє також не в малій мірі спонукувало до визволення.

Досить уже наведеного, щоби зрозуміти, що це визволення було переведене не з добросердечности, а в силу необхідности.

Не менш ясним є й те, що це визволення не було дійсним, повним визволенням, а лише зміною форм неволі.

Селяни й надалі лишали ся залежними від поміщиків, лише панщина була замінена грошовими податками, а конюшня волостю. Волосний старшина ще довгий час виповняв обовязки панського ката й сїк „вільних“ по царському закону, аж поки народний рух не примусив нових „визволителів“ знести цю людську кару.

Багато останків кріпацтва лежать ще й доси на селянах Росії. Ще й доси вони не є рівнорядними й рівноправними горожанами своєї „матушки“, а безправними істотами.

І в цей ювілейний день першої побіди нового життя над старим мусимо ми подумати про засоби до повного визволення. Це буде найкращий спосіб святкування.

И. Л.

ло, що жінки для армії у Франції мусять бути не молодше 20. і не старше 40. років. Жінки приймають ся лише на один рік служби. Займати будуть посади писарів, кухарок, фірманів та телефоністок.

ВІЙНА ПІДВОДНИМИ ЛОДКАМИ.

Протягом часу від 27. по 28. лютого потоплено підводними лодками п'ять англійських кораблів.

ВІЙМКОВИЙ СТАН У ПЕТЕРБУРЗІ.

З приводу оголошення Петербурга в стані віймкового положення (воєнне положення) командант петербурзького округу генерал Габалов видав наказ, в якому він звертає ся до робітників столиці з приказом працювати далі спокійно на фабриках. Указ закінчуєть ся погрозою, що на випадок зворушення будуть ужиті всі засоби воєнного часу, аби припинити незадоволення.

З приводу цього розпорядження ліберальні часописи пишуть, що у правительстві не було жадних підстав видати такий наказ.

Робітники працюють спокійно і уряд своїми постановами лише дратує робітництво. В цьому розпорядку правительстві добавають лише провокацію, яка може викликати зворушення серед незадоволеного населення.

ВІДКРИТТЄ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ.

Прогресивний б'лок збираєть ся виступити з гострою критикою діяльності уряду особливо в питанні розподілення поживи між населенням.

„Утро Росії“ додає від себе, що уряд приготував ся зустріти Думу в той спосіб, що рішив на випадок гострої критики притягнути до війська найбільш неспокійних депутатів.

До нашого уряду можна пристосувати латинську поговорку: „Коли Господь хоче когось покарати, то Він відбирає у того розум“.

ВІЙНА.

ЗАХІДНИЙ ФРОНТ.

Англійські наступи на фронті Артуа відбиті. На лівій річці Анкр Німецькі війська залишили кілька передніх ровів, що були посунені далеко наперед.

Французи за день стратили 11 офіцерів та крім того Німці відбили 4 машинні кріси. На декотрих місцях англійського фронту були вечором наступи англійської піхоти. Більшість наступів відбито. Німецька піхота захватила 20 полонених.

СХІДНИЙ ФРОНТ.

Від моря до Карпат ніяких змін.

Тут очевидно після недавньої російської офензивної наступив спокій. Сильні морози задержують військову діяльність.

РУМУНСЬКИЙ ФРОНТ.

На цілому фронті спокійно.

АВСТРІЙСЬКИЙ ФРОНТ.

В Карпатах після підготовки гарматним вогнем, австрійська піхота заволоділа височиною, причім австрійці взяли в полон 12 офіцерів, 1300 жовнів і крім того в їх руки дістало ся 11 машинних крісів та 9 мінних апаратів.

МАКЕДОНСЬКИЙ ФРОНТ.

На протязі дня Італійці вели наступи. Не дивлячись на упертість, вони не досягнули своєї цілі.

Хроніка таборового життя.

— Шкільна рада. Відбуло ся в вівторок надзвичайне засідання. Винесена ухвала розпочати знов науку в Народній школі після трохтижневої перерви, яка стали ся завдяки сильним морозам. Разом з цим запала ухвала провадити учителями Народної школи й надалі загальні виклади щоденно від 10^{1/2}. до 11^{1/2}. години.

— Наш парламент. 28. лютого від 7. години вечором в учительському бараці Генеральна Рада відбула чергове своє засідання.

Голова табору т. Т—кий, складаючи справозданне з діяльності Генеральної старшини, повідомив між иншим, що 25. лютого 2 учителі із табору Іздили по запроханню товаришів із робітничих команд до них і мали там відчити. По звітженню т.т. учителів на відчит зібрало ся з 2 команд приблизно 150 люда.

Відчитом були задоволені і осібно втішені тим, що проханне їх узгляднено й виконано.

Т. К—ний виступив в імені Українського православного братства з протестом проти постанови Генеральної Ради о правах представництва братства в Генеральній Раді.

Оспираючись на пункти статуту уже прийнятого Генеральною Радою, бесідник доказав, що братство є національно-культурно-політична організація. Далі було зазначено, що коли братство перенесеть ся на Україну, то буде вести політичну боротьбу проти теперішнього устрою церкви та проти денационалізації Українців, яку переводить стояча тепер на послугах у московського правительства церква.

Після докладу розвинула ся широка дискусія, котра закінчила ся признаннем за Українським православним братством права посилати до Генеральної Ради представників після ключа для національно-культурно-політичних організацій.

— Національна секція. 27. лютого від 7. години вечором в учительському бараці таборова національна секція відбула чергове своє загальне зібрання. Крім нарад над біжучими справами, обговорювали проєкт суспільного устрою в нашому селі.

— Соціальный семинар. 1. марта від 7. години вечором в учительському бараці соціальный секція відбула свій семинар, на котрому т. Б—зя зробив виклад про політичні партії на Україні.

ТЕАТЕР.

25. лютого Драматичне товариство імени І. Тобілевича виставило історичну драму Б. Гринченка „Степовий гість“.

Передовсім кїдають ся в очі дрібниці, які можна було би усунути. Коли цигарки, з якими не хотїв розетати ся т. К—в, можуть найти хоть яке небудь оправданне, то металеві ложки в уживанне кріпаків XVII віку ніяк не можна було ввести.

Плян установаження вязниці очевидно був гарний, але виконали його так, що глядач при всьому бажанню не міг узяти перед собою вязницю, бо бачив, лише одну не замаскировану нічим однісіньку стїну.

Сама гра була добра. Т. К—в ролю Золотницького відіграв з повним зрозумінням і артистичним хистом.

Т. І—ко гарно представив молодого шляхтича. Виступ т. І—ка був перший, тому він в деяких місцях почував себе не свобідно.

Товариші С—р і П—в більш—менш спецілізували ся в жиночих ролях і влучно заміняють справжніх жінок.

Т. К—в ролю Якіма грав з повним умінням та завзяттем, лише не вистарчало підготовлення.

Рух, з яким він кинув ся звязаний, звертає на себе осібну увагу. Вся сила вражіння є тут витвором уже не автора, але артиста.

Товариші Л—ко і К—та грали досить натурально. Останній тов. показав, що і в невеликій ролі артист може мати успіх і придбати симпатію публіки.

Т. П—н виразно зазначив, що зробив у своїйму артистичному розвитку значний поступ. Тепер він правдоподібно і любо уявляв дівчину.

У більшості артистів рухи дуже повторювали ся що зразу показує не натуральність рухів.

Ціла вистава пройшла гарно. Те що автор хотїв показати, було дійсно показано.

Про кінець хотїло ся би промовчати, але велике опущенне вимагає осуду.

Сценаріус поспішив закрити сцену; ключні слова, що є вінцем цілої пєси, лишили ся за завісою. Як не змагав ся Яким подати кінець, по визові публікою артистів, все було даремно, і зіпсованого не вернув.

Рибак.

ЖЕРТВИ НА ВОЛИНСЬКІ ШКОЛИ СКЛАЛИ:

барак № 71	12 м. 86 п.
„ „ 72	8 „ 4 „
„ „ 80-а	6 „ — „
Разом	26 „ 90 „

Гід тов. Іценка № 24101 на Національну Секцію 50 пф.

ТАБОРОВА КНИГАРНЯ

мас низче перечеислені книжки, які можна виписувати на робітничі команди, посилаючи гроші по адресі, що поміщена на початку нашої часописі.

Грамматика німецької мови Гауфа	4 м. — п.
з ключем	6 „ — „
„ англійської мови Гауфа	4 „ — „
з ключем	6 „ — „
„ французької мови Малькієля	4 „ — „
з ключем	6 „ — „
Словник русько-німецький Лянгенштейна ч. I.	3 „ 70 „
„ німецько-руський Лянгенштейна ч. II.	3 „ 70 „
„ русько-німецьк. і німецько-руський в двох частях в одній книжці Ноуфольда.	2 „ 20 „
„ русько-німецький ліліпут карманний	1 „ — „
„ німецько-руський ліліпут.	1 „ — „
Кобзар часть I. в брошурі	2 „ 40 „
„ „ I. в оправі	3 „ — „
„ „ II. в брошурі	— „ 90 „
„ „ II. в оправі	1 „ 10 „
Історія України—Руси М. Аркаса	5 „ 50 „
„ „ „ в кращій оправі	6 „ — „
Памяткова книжка і календар С. В. У. в брошурі	1 „ 50 „
Памяткова книжка і календар С. В. У. в оправі	2 „ — „
Географія для середн. шкіль Калітовського	3 „ — „
Грамматика української мови Стоцького	2 „ — „
Закшевський - Барвінський. Всесвітня нововічна іст. т. III.	2 „ 30 „
Закшевський - Барвінський. Всесвітня історія середних віків том II.	2 „ 10 „
Арифметика Огоновського для I. і II. кл. часть I.	1 „ 30 „
Годівля домашньої худоби Раковського часть I.	— „ 60 „
Годівля домашньої худоби Раковського часть II.	1 „ — „
Геометрія для I. класи Сітницької	— „ 60 „
Геометрія для II. і III. класи середн. шкіль Грицак	1 „ 80 „
Українській буквар для самоуків в оправі	— „ 50 „
Українській буквар для самоуків в брошурі	— „ 30 „
Як жив український народ. „Коротка історія України“ М. Грушевський	— „ 50 „
Русь-Україна і Московщина-Росія. Л. Цегельський	— „ 80 „
Хмельниччина в повісті Сенкевича. Брошура проф. Антоновича	— „ 15 „
Що треба знати кождому Українцеві? Заклинський	— „ 20 „
Світогляд Івана Франка. Заклинський	— „ 20 „
Україні в Америці. Брошура Кириленко.	— „ 30 „
Шкільний огород. Глодзінський	— „ 50 „
Альбом українських видів С. Рудницького 40 карток	1 „ — „
Розмовна книжка д-ра Стоцького	1 „ 10 „
Українець в Німеччині. Учебн. німецької мови	— „ 60 „
Українець в Америці. Учебн. Англійської мови	— „ 60 „
Українські колядки	— „ 20 „
Сім пісень дарунок для вояків	— „ 20 „
„Наша пісня“. Співальник з нотами	— „ 20 „
Географія України С. Рудницького часть I.	2 „ 20 „
Географія України С. Рудницького часть II.	2 „ 50 „
Брошури: клясова борба, десятилітній ювілей по	— „ 05 „
Січові пісні по	— „ 02 „
Як определити вагу живої худоби? брошура коштує	— „ 10 „
Українські листівні картки по 20, 15, 10, 06 пфениг.	
Картки листівні звичайні 1 шт.	— „ 01 „
2 шт. куверти з папіром коштує	— „ 05 „
Олівці хімічні по 15, 18, 20 і 36 пф.	
Олівці прості по	— „ 06 „
Ризинки для стирки олівців	— „ 30 „
Приправа для олівців	— „ 06 „
Зошити чорні по 72, 60 і 50 пфениг.	
Зошити звичайні	— „ 10 „
Записна карманна книжка подвійна	— „ 72 „
„ „ „ звичайна	— „ 15 „